

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК АНТИКОНКУРЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ БАНКІВСЬКИХ СТРУКТУР

© Михальчишин Н.Л., 2013

Проаналізовано стан конкуренції на ринку надання банківських послуг. Обґрунтовано особливості виявлення антиконкурентної поведінки банків. Наведено характеристику особливостей укладення угод з контрагентами при реалізації конкурентної політики банку, конфіденційності та умов розкриття інформації у відносинах з приватними та корпоративними клієнтами. Запропоновано послідовність розроблення конкурентної політики банку для утримання його конкурентної позиції на ринку.

Ключові слова: конкуренція, антиконкурентна поведінка, конкурентна політика, ринок, банк.

N.L. Mykhalchyshyn

Lviv Polytechnic National University

PECULIARITY SIGNS OF ANTI-COMPETITIVE BEHAVIOR OF BANKING INSTITUTIONS

© Mykhalchyshyn N.L., 2013

The condition of competition in the market of banking services are analyzed. Proved especially identify anti-competitive behavior of banks. The characteristic features of agreements with contractors in the implementation of banks competition policy, privacy and disclosure in relation to private and corporate clients. The sequence development of competition policy of the bank to maintain its competitive position in the market are proposed.

Key words: competition, anti-competitive behavior, competition, market, bank.

Постановка проблеми. Формуючи власну ринкову позицію, підприємства зважають свої реальні можливості на певному товарному ринку з врахуванням внутрішнього та зовнішнього середовищ. Подекуди реальні можливості підприємства не сприяють досягненню поставлених цілей, що зумовлює антиконкурентну діяльність підприємств. Для збалансованої ринкової поведінки підприємству необхідно оцінити втрати та переваги від певної діяльності з врахуванням вимог чинного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку конкуренції на ринку надання банківських послуг тривалий час є предметом наукових досліджень як за структурним, так і за поведінковими підходами. Так, колектив авторів під керівництвом В. Д. Лагутіна, досліджуючи конкурентну політику держави аналізують і конкуренцію на ринку надання банківських послуг. Т. Д. Гірченко, А. Я. Кузнецова досліджували банківську систему в контексті управління конкурентоспроможністю, С. К. Реверчук зі співавторами досліджували ринок надання банківських послуг з позицій теорії економічної конкуренції. Формулюючи особливості розвитку ринку надання банківських послуг, дослідники описували моделі ринку, особливості банківського продукту, структуру ринку, проте з особливостями ринку не пов'язувалась антиконкурентна практика банків, що не дає можливості повною мірою розвиватись конкуренції на ринку.

Формулювання цілей статті. Посилення ринкової позиції банків в умовах жорсткої конкуренції неможливе без чітко окреслених правил поведінки, які базуються на конкурентному законодавстві, і відповідно з цією метою з врахуванням особливостей функціонування ринку надання банківських послуг необхідно розробляти конкурентну політику банку.

Виклад основного матеріалу. Антиконтурентна поведінка підприємств на будь-якому ринку залежить не лише від внутрішніх можливостей самих підприємств, а й від зовнішнього середовища, в якому функціонує підприємство. Отже, для виявлення можливостей вчинення антиконтурентної поведінки банків необхідно перш за все проаналізувати стан конкуренції на ринку надання банківських послуг.

За структурними показниками станом на серпень 2013 року ринок надання банківських послуг представлений 179 банками, більша частина з яких це банки з іноземним капіталом у статутному фонді, а майже 20 банків – це банки зі 100 % іноземним капіталом (див. табл. 1).

Таблиця 1

Основні кількісні показники ринку надання банківських послуг станом на відповідну дату звітного періоду¹

№ з/п	Назва показника	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.08.2013
1.	Кількість банків за Реєстром	198	198	197	194	198	176	179
2.	Виключено з Державного реєстру банків за рік	1	7	6	6	0	26	0
3.	Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	19	13	14	18	21	22	21
4.	Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176*	177*
4.1	з них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	51
4.1.1	у т. ч. зі 100 % іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	21
5.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34,0

* З них 1 банк має ліцензію санаційного банку.

Так, станом на 01.01.2013 р. з ринку надання банківських послуг вийшло близько 20 банків, натомість у реєстрі банків з'явилося 3 банки і лише один банк отримав ліцензію санаційного банку. Такий стан справ свідчить про відсутність динамічного входження на ринок надання банківських послуг, і відповідно банки, які діють на ринку, взаємодіють один з одним без втручання нових банківських структур.

Як зазначав голова правління ПАТ "Промінвестбанк" у 2012 р., на ринку банківських послуг в Україні великих учасників не так багато, а саме: два державних банки (Ощадбанк та Укресімбанк), Приватбанк та чотири російські банки. Конкуренція призвела до того, що час від часу виникає цінова боротьба, підвищується швидкість та якість обслуговування клієнтів, зростає професіоналізм працівників. Відсутня прихована домовленість між банками про розподіл ринку за сегментами, навпаки, сильні банки і сильні клієнти дуже добре обізнані про сильні та слабкі сторони один одного і теперішня модель ринку дуже подібна до абсолютної конкуренції [10].

Щодо моделі ринку, то на ринку банківських послуг конкуренцію, на думку деяких авторів, можна охарактеризувати як економічне суперництво комерційних банків за вигідні ринкові позиції [8]. На відміну від класичної конкуренції між товаровиробниками, вона має свої особливості:

- кредитні ресурси є об'єктом конкурентної боротьби;
- банк може діяти на ринку як покупець та як продавець;

¹ Складено за: [5]

- локалізація в межах банку виробництва та реалізації банківських послуг, що зумовлює відсутність проблеми недоступності каналів збуту;
- участь у конкурентній боротьбі небанківських фінансових установ;
- відсутність патентного захисту нововведень [8].

Цінова конкуренція для ринку банківських послуг має відмінні від інших товарних ринків ознаки, що пов'язано з відсутністю чіткого взаємозв'язку між споживчою вартістю та ціною банківської послуги. Банківські структури мають можливість змінювати відсоткові ставки у визначеному діапазоні, що залежить від державного регулювання ринку надання банківських послуг. Так, державний вплив на рівень відсоткових ставок може здійснюватись як шляхом прямого обмеження (встановлення мінімальних та максимальних ставок, фіксація ставок за пільговими кредитами, обмеження граничної норми за кредитами за рахунок кредитів центрального банку тощо), так і непрямого регулювання (облікова політика, зміна ставок рефінансування тощо). При цьому на цінову конкуренцію також впливає існування нижньої межі ставки відсотка, нижче якого банк не отримує прибутку [2].

Існування абсолютної конкуренції на ринку банківських послуг не виключає антиконкурентної поведінки банківських структур, що пов'язано із ймовірним переродженням конкуренції на монополію за відсутності чи неефективності державного регулювання. Щодо особливостей прояву антиконкурентної поведінки банків, то за існуючої конкуренції на ринку надання банківських послуг не може виникати порушення у вигляді зловживання монополюючим становищем, оскільки на ринку відсутній монополіст як такий, а сам ринок належить до конкурентних. Натомість на аналізованому ринку можуть вчинятись такі порушення, як економічна концентрація без отримання відповідного на те дозволу, участь в антиконкурентних узгоджених діях, вчинення недобросовісної конкуренції, обмежувальна дискримінаційна діяльність тощо. Так, наприклад, ПАТ “Платинум Банк” у 2012 р. не зазначав у рекламних матеріалах повних відомостей про послугу, зокрема, реклама містила інформацію: “весняні кредити та весняні дарунки 0 % акція”. При цьому банк не вказував інформацію про суму всіх витрат споживача за користування кредитом, що становить більше ніж 35 % у рік [4]. Отже, на ринку існували ознаки недобросовісної конкуренції.

Щодо банківської діяльності з надання кредитів, то ПАТ “Банк “Фінанси та Кредит” на початку 2013 р., надавав кредити фізичним особам та суб’єктам підприємницької діяльності на придбання автомобілів, здійснював іпотечне кредитування та інші види споживчого кредитування. При цьому банк визначив перелік послуг, що є супутніми до операції споживчого кредитування і які споживач повинен оплатити у вигляді комісій – комісійну винагороду за надання дозволів на передачу заставного майна, що перебуває у заставі банку в користування іншій особі або якимось інакше розпоряджатися цим майном, комісійну винагороду за надання дублікатів та ксерокопій документів, довідок про стан заборгованості та виписок за кредитними договорами, за внесення змін до договорів, строк дії яких ще не закінчився. Філія ПАТ “Банк “Фінанси та Кредит” визначала кінцеву вартість винагороди за кожну супутню послугу на підставі проведених банком моніторингових вартості аналогічних супутніх послуг, встановлених іншими банками України. До того ж розмір комісійної винагороди за такі послуги встановлювався в залежності від територіального розташування відділень філії, що обґрунтовувалося моніторингом комісійних винагород, які встановлені банками конкурентами та рівнем платоспроможності споживачів по кожному з регіонів України [4]. Застосовувана ПАТ “Банк “Фінанси та Кредит” практика містить ознаки цінової дискримінації, а саме: встановлення різної ціни на аналогічну послугу для різних споживачів, зокрема, нав’язування послуг не потрібних споживачу.

Певні ознаки антиконкурентної поведінки банків проявляються у страхуванні позичальників банків. Так, Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ) у 2010 р. зобов’язував ПАТ КБ “ПРИВАТБАНК”, ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”, АКБ “Укрсоцбанк”, ПАТ “ОТП Банк” та ПАТ “УкрСиббанк” проводити прозорий відбір страхових компаній для страхування позичальників банків під час укладання кредитних договорів. Зокрема, на вимогу АМКУ, кожен із п’яти банків у п’ятнадцятиденний термін повинен повідомити АМКУ про готовність забезпечити на власних веб-сайтах, в приміщеннях банківських установ і філіях вільний доступ для позичальників та страхових

компаній до такої інформації: переліку страхових компаній, перевічених банком; вичерпного переліку вимог банку до страхової компанії та деталізованого переліку відомостей і документів, які подаються страховиком з метою проведення його перевірки; максимальні терміни, необхідні банку для перевірки страхової компанії [4]. Крім того, банки мають не допускати випадків безпідставних відмов у перевірці обраної потенційним позичальником страхової компанії на предмет відповідності публічним вимогам. У випадку відмови, банк зобов'язаний надати страховій компанії вмотивовану письмову відповідь щодо причини не включення її до переліку перевічених. Водночас, якщо вже перевірена страхова компанія, що обрана позичальником не відповідає публічним вимогам, то банк також повинен надати обґрунтовану письмову відповідь. Так, Антимонопольний комітет України у 2010 р. порушив справи щодо ПАТ “ОТП Банк”, АКБ “Укрсоцбанк” та ПАТ “УкрСиббанк” за фактом нав'язування клієнтам конкретних страхових компаній [4].

З вище наведеного випливає, що на ринку надання банківських послуг прояв антиконкурентної поведінки можливо виявити в договірній та рекламній діяльності, кредитній політиці банку, політиці банку щодо встановлення валютних курсів тощо. При цьому більшість ознак антиконкурентної поведінки можливо виявити у договірній діяльності банку з врахуванням їх дійсності, добросовісної конкуренції, узгоджених дій тощо (див. табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика особливостей укладення угод з контрагентами при реалізації конкурентної політики банку та напрямів їх врахування у практичній діяльності підприємства²

№ з/п	Назва особливості	Характеристика особливості	Напрямок врахування в практичній діяльності
1.	Враховування умов дійсності договорів	За відсутності належним чином оформленого договору цей договір може бути визнано не чинним, наслідком чого є невиконання зобов'язання і ставлення контрагента в невідгідне становище	При укладенні договорів та проведенні переговорів узгоджувати кожну з умов договору і дотримуватись усіх визначених чинним законодавством умов дійсності договорів
2.	Дотримання добросовісності конкуренції	Недобросовісною конкуренцією можуть бути визнані дії, наслідком вчинення яких є 1) надання послуг із примусовим асортиментом; 2) схвалення до бойкоту суб'єкта господарювання (підприємця); 3) схвалення постачальника до дискримінації покупця (замовника); 4) схвалення суб'єкта господарювання (підприємця) до розірвання договору з конкурентом. Особливої уваги слід надавати такому виду недобросовісної конкуренції, як поширення інформації, що вводить в оману	При укладанні договорів надання банківських послуг в розділі „Предмет договору” чітко зазначати послугу та умови, на яких вона буде надана тощо. У разі виникнення потреби в поширенні інформації дотримуватись повноти, точності та правдивості поширюваних відомостей, незалежно від обраного способу їх поширення
3.	Дотримання конкурентних узгоджених дій	Антиконкурентними можуть бути визнані узгоджені дії, наслідком яких є укладення угод щодо обмеження надання банківських послуг, фінансово-економічного розвитку, інвестицій і диференціації банківських послуг для руйнування конкурентних цін, розподіл ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом банківських послуг, колом клієнтів банку, застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невідгідне становище тощо	Суб'єкт господарювання, беручи участь у договірних відносинах, повинен уникати встановлення завищених процентних ставок, утруднення входження на ринок і, як наслідок, недопущення, усунення або обмеження конкуренції на ринку

² Складено за: [6].

Банківські структури, на рахунках яких акумулюються кошти фізичних та юридичних осіб, володіють банківською інформацією, до заволодіння якою можуть прагнути конкуренти банківських клієнтів. У разі незаконного заволодіння банківською інформацією може бути нанесена шкода економічній безпеці підприємств, що зумовить порушення конкурентних принципів функціонування ринку надання банківських послуг. Враховуючи те, що банківська таємниця є видом комерційної таємниці, що є об'єктом недобросовісної конкуренції, то для захисту своєї конкурентної позиції банкам необхідно визначати конфіденційність та розкриття інформації у відносинах як з корпоративним, так і приватними клієнтами (див. табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльна характеристика конфіденційності та умов розкриття інформації у відносинах з приватними та корпоративними клієнтами³

№ з/п	Параметр для порівняння	Приватні клієнти	Корпоративні клієнти
1.	Умови зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці	банк забезпечує цілісність і захищеність банківської таємниці та гарантує повне дотримання вимог законодавства України, договору комплексного обслуговування щодо зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці.	банк забезпечує цілісність і захищеність банківської таємниці, та гарантує повне дотримання вимог законодавства України, загальних умов та договорів послуг щодо зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці.
2.	Спосіб надання клієнтом банку право розкривати банківську таємницю	через укладання будь-якого договору послуг клієнт надає банку право розкривати банківську таємницю стосовно клієнта наступним особам (як резидентам, так і нерезидентам):	через підписання будь-якого договору послуг клієнт надає банку право розкривати банківську таємницю стосовно клієнта наступним особам (як резидентам, так і нерезидентам):
3.	Умови необхідності розкриття банківської таємниці стосовно клієнта	аудиторам, страховикам, суб'єктам оціночної діяльності, бюро кредитних історій та іншим особам у випадку, якщо таке розкриття є необхідним для здійснення банком своєї звичайної діяльності, зокрема при отриманні банком послуг від третіх осіб (в тому числі послуг із стягнення заборгованості з клієнта) або є необхідним для захисту прав та інтересів банку; прямим або опосередкованим власникам (акціонерам) банку, які мають статус банку або фінансової установи та прямо або опосередковано контролюють понад 50 (п'ятдесяти) відсотків статутного капіталу банку. У цьому разі клієнт також погоджується на розкриття такими власниками (акціонерами) отриманої ними від банку банківської таємниці органам державної влади або державним регуляторам таких власників (акціонерів) на правомірну вимогу таких органів або регуляторів; особам, яким банк відступає, продає або іншим чином передає право вимоги до клієнта за будь-яким договором послуг, зокрема юридичним особам, які беруть участь у процесі сек'юритизації активів банку. Банк також має право розкрити банківську таємницю, якщо її розкриття вимагається законодавством України, зокрема на законну вимогу органів державної влади або управління України.	аудиторам, страховикам, суб'єктам оціночної діяльності, бюро кредитних історій та іншим особам у випадку, якщо таке розкриття є необхідним для здійснення банком своєї звичайної діяльності, в тому числі при отриманні банком послуг від третіх осіб (зокрема послуг із стягнення заборгованості з клієнта);

Умови конфіденційності та розкриття банківської таємниці стосовно клієнта (див. табл. 3), як і у випадку загальних умов обслуговування, за більшістю параметрів порівняння однакові, відмінності полягають в тому, що банк відносно аудиторів, страховиків, суб'єктів оціночної

³ Складено за: [6].

діяльності, бюро кредитних історій та інших осіб розкриває інформацію у разі необхідності захисту прав та інтересів банку, що відсутнє для корпоративних клієнтів. Нечіткість формулювання стосується способу надання клієнтом банку права розкривати банківську таємницю – в разі приватних клієнтів укладання договору, в корпоративних – підписання договору. При цьому умови зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці у разі приватних клієнтів стосуються договору комплексного обслуговування, а в корпоративних – договорів послуг.

Істотним елементом аналізу конкуренції в банківському секторі є оцінка ступеня впливу процесів конкуренції на ринок банківських продуктів і послуг. Оскільки конкурентне середовище формується не тільки під впливом діяльності внутрішньогалузевих конкурентів, то, на думку І. О. Лютого, основою аналізу конкуренції доцільно вважати такі групи факторів впливу на діяльність комерційного банку: суперництво серед банків, що конкурують у певному ринковому сегменті (“центральний ринг”), тобто ситуація в цільовому сегменті; конкуренція з боку замінників (вплив продуктів і послуг небанківських фінансово-кредитних інститутів і нефінансових організацій на інтенсивність конкуренції в цільовому сегменті); загроза появи нових банків-конкурентів (вплив потенційних конкурентів); вплив громадських організацій і державних структур на інтенсивність конкуренції в цільовому сегменті ринку банківських продуктів і послуг; вплив ділової репутації і ринкових позицій партнерів на інтенсивність конкуренції; позиції клієнтів, їхні економічні можливості (вплив клієнтів на інтенсивність конкуренції). Кожна група факторів може впливати на ситуацію в банківському секторі як за напрямком, так і за значимістю, а їхній сумарний вплив визначає інтенсивність конкуренції, прибутковість і перспективність діяльності банку, його ринкові позиції, стратегічний комерційний успіх [3]. Аналізуючи фактори впливу на конкуренцію, слід враховувати ринкову владу учасників, а саме: банків-конкурентів, банківських клієнтів, ринкових партнерів, які можуть коригувати ринкову поведінку банку. Щодо державних банків, то за більшістю факторів такі структури на рівні з комерційними банками беруть участь у конкуренції, за винятком тих банківських послуг, більшу частину з яких надають лише державні банки, наприклад, виплата пенсій, оплата комунальних послуг тощо.

Кожен банк створює власні конкурентні переваги, а саме: розширює сегменти ринку послуг завдяки кращому задоволенню потреб його клієнтів, пропонує банківські продукти у більшій кількості та кращій якості, ніж у конкурентів, надає можливість зміни цін на пропоновані послуги, запроваджує найновітніші банківські технології. Не менш важливою передумовою досягнення конкурентних переваг є якість і ефективність управління, необхідність розроблення і вдосконалення власної концепції розвитку банку і моделі управління ним [7]. Для утримання конкурентної позиції на ринку відповідно до вимог чинного законодавства суб'єктам господарювання перш за все необхідно розробити конкурентну політику. Так, пропонується така схема формування конкурентної політики банку:

1) формування переліку законів конкуренції на ринку банківських послуг: оскільки закон конкуренції це є сукупність правил взаємодії між учасниками на ринку, тип якої не залежить від змін в ринковому оточенні, тому до законів конкуренції на ринку банківських послуг можна віднести те, що конкурентні відносини формуються щодо сталого об'єкта конкуренції (кредитний ресурс), продавцями та покупцями є банки, суб'єктом банківської конкуренції є банки та небанківські фінансові установи, стандартизованість банківського продукту незалежно від території їх реалізації; непряма залежність між рівнем спеціалізації в банківській сфері та рівнем конкуренції;

2) визначення галузевих правил ведення конкурентної боротьби, які є умовно постійними. До таких правил можна віднести особливості формування конкурентного середовища на ринку банківських послуг з врахуванням факторів впливу на діяльність банків;

3) формування політики взаємодії підприємства з прямими конкурентами: прямими конкурентами, наприклад, для ПАТ “ВТБ Банк”, якщо брати до уваги показник активів, є UniCredit Bank, за прибутком – ІНГбанк України (відповідно до інформації з офіційного сайту НБУ [5] станом на початок 2013 р.). За таких умов відносно прямих конкурентів для банку характерним має бути розподіл на індивідуальну конкуренцію (при якій конкурують окремі кредитні інститути) та групову конкуренцію (при якій конкурують групи кредитних інститутів).

Результатом універсализації комерційних банків і загострення конкуренції на банківському ринку є поява фінансових конгломератів, і за участі банку в таких процесах слід дотримуватись законодавства щодо дозволених економічної концентрації на ринку. При цьому мотивом до універсализації є те що такі банки мають ряд переваг, до яких можуть бути віднесені: диверсифікація ризику та кращі можливості переливу капіталу;

4) формування політики взаємодії підприємства з основними силами в галузі: до основної банківської сили в галузі можна віднести лідера відповідної групи банків. Так, в першій групі лідером є Приватбанк. Формуючи відносини як з лідером в галузі, так і з основними клієнтами, насамперед корпоративними, банку слід дотримуватись правил забезпечення економічної безпеки в банківській сфері, зокрема спрямовувати кредитні кошти, наприклад, ПАТ “ВТБ Банк” насамперед на розвиток реального сектора економіки за визначеними Програмою економічних реформ [9] пріоритетними напрямками та посилення ризик-менеджменту в банку.

У разі недостатньо ефективного здійснення заходів щодо попередження кредитних ризиків банку для мінімізації зазначених ризиків необхідно запровадити удосконалені підходи до проведення оцінки кредитних ризиків банку, створити умови для підвищення якості кредитного аналізу платоспроможності позичальників і забезпеченості кредитів.

Розвиток і розширення спектра фінансових послуг створюють умови для активного залучення споживачів, які зазвичай не володіють достатньою інформацією та необхідними знаннями про особливості та споживчі характеристики фінансових послуг. У процесі вибору послуги зазначені споживачі не завжди можуть оцінити рівень ризиків і можливі наслідки набуття додаткових фінансових зобов'язань та порівняти умови їх надання, що пропонуються банківськими установами. Проблема довіри до банківських структур тривалий час є однією з особливостей розвитку вітчизняного банківського сектора. Доволі часто банківські структури проявляли свою ненадійність через безпричинне неповернення депозитних вкладів (наприклад, банк “Надра”), через раптове для клієнтів банку банкрутство (наприклад, відповідно до відомостей з офіційного сайту НБУ [5] станом на 2013 р. 19 банків по Україні перебувають у стані ліквідації, зокрема ВАТ “Селянський комерційний банк “Дністер” (з 2010 р.) та АКБ “Трансбанк” (з 2010 р.), натомість 6 банків, серед яких і АКБ “Європейський”, перебуває на стадії завершення ліквідації). При цьому, надаючи значні кредити, банки не завжди мають на меті перевірити достовірність поточної чи майбутньої платоспроможності клієнта, а в разі виникнення проблем з поверненням кредиту та відповідних відсотків, банки укладають договори застави та іпотечні договори, відповідно до яких в разі банкрутства підприємств все або більша частина майна стає власністю банків.

5) зведення результатів реалізації попередніх етапів до єдиної форми: в схемі формування конкурентної політики такий етап передбачає складання звіту щодо конкурентної політики банку;

б) порівняння зведених положень з наявним конкурентним потенціалом та їх коригування: для порівняння перш за все необхідно визначити послідовність виявлення конкурентного потенціалу. Конкурентоспроможність банківського продукту – відповідність запропонованих банківських послуг вимогам ринку, можливість використання його на конкретному ринку. Конкурентоспроможність визначають, порівнюючи аналогічні продукти між собою. Найстійкіші конкурентні переваги формуються під впливом таких чинників, як: сучасна інфраструктура обміну інформацією; кваліфіковані кадри; імідж банку; висока якість запропонованих послуг; величина статутного капіталу й активів; наявність валютної або генеральної ліцензії; стійка клієнтура; кореспондентська мережа; система розрахунків і спектр послуг, що надаються; наявність філіальної мережі та перспективи її розширення; досвідчений менеджмент тощо. Кожна банківська установа має переваги щодо успішної конкуренції за окремими напрямками порівняно з іншими та досягає свого рівня конкурентоспроможності. Так, збільшення обсягів кредитування призведе до підвищення фінансової стійкості підприємств, а використання сучасних інтернет-технологій дасть можливість створити повноцінні системи інтернет-банкінгу та інтегрувати їх у діючі платіжні системи, що забезпечить зміцнення банківського сектора та підвищить конкурентоспроможність банків як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках [1].

Формувати конкурентну політику банку, наприклад ПАТ “ВТБ Банк”, доцільно щодо необхідності переорієнтації діяльності на реальний сектор. Конкурентний потенціал банку залежить від реалізованої конкурентної стратегії, яка в разі ефективності повинна: відображати силу конкурентної боротьби на певному сегменті ринку та містити план реалізації наявних конкурентних переваг банку перед прямими й потенційними конкурентами; спрямовуватися на досягнення цілей суб’єкта конкурентної боротьби у довгостроковій перспективі (збільшення сфери конкурентного потенціалу та формування портфеля стійких конкурентних переваг, що дало б змогу виокремити банківську установу на ринку банківських послуг, а також забезпечувати узгодження інтересів банку та потреб реального сектора економіки); враховувати особливості діяльності суб’єкта конкуренції (спектр банківських операцій і послуг, кількість бізнес-напрямів) та забезпечувати досягнення запланованого рівня конкурентної позиції на кожному сегменті ринку за кожним видом діяльності у довгостроковій перспективі; встановлювати основні критерії діяльності банку (рівень банківських ризиків, ступінь диверсифікації банківських продуктів та послуг, пріоритетність видів діяльності та бізнес-напрямів, що у підсумку сприяє збільшенню конкурентного впливу відповідно до встановлених цілей); враховувати наявний конкурентний потенціал банку для реалізації обраної конкурентної стратегії та можливості його збільшення у майбутньому; забезпечувати адаптацію суб’єкта конкуренції до постійної зміни умов зовнішнього середовища й передбачати атакуючі чи оборонні дії для подолання конкуренції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Конкурентна політика банку дасть можливість вибудувати конкурентні відносини на ринку, забезпечити надійність збереження банківської таємниці та рівність доступу до банківської послуги будь-яких споживачів. Затвердження та реалізація банком власної конкурентної політики може стати захистом банку своїх інтересів у відносинах з органами державної влади, а також може запобігти недобросовісним діям відносно банку його конкурентів чи інших учасників ринку, з якими в своїй діяльності взаємодіє банк. Основним елементом конкурентної політики банку має стати уникнення практики антиконкурентної поведінки, чому має передувати виявлення ознак ймовірної антиконкурентної поведінки банківських структур, що передбачає: 1) аналізування стану конкуренції на ринку; 2) виявлення внутрішніх можливостей банку щодо участі в конкуренції; 3) виявлення пріоритетних напрямів господарської діяльності; 4) визначення учасників ринку, з якими взаємодіє банк; 5) визначення мети функціонування банку; 6) встановлення можливості банку досягти поставленої мети; 7) виявлення ознак антиконкурентної поведінки. В контексті виявлення антиконкурентної поведінки необхідно визначити ступінь ймовірності її прояву у різних видах банківської діяльності, що дасть змогу встановити пріоритетність напрямів діяльності як об’єктів моніторингу.

1. Гірченко Т. Д. *Управління конкурентоспроможністю банківської системи України* / Т. Д. Гірченко, А. Я. Кузнєцова // *Вісник Української академії банківської справи*. – 2006. – № 1(20). – *Електронний ресурс*. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua>. 2. *Конкурентна політика держави в умовах трансформації національної економіки: Монографія* / За заг. ред. В. Д. Лагутіна. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 308 с.; 3. Лютий І. О. *Оцінка інтенсивності конкуренції на ринку банківських продуктів і послуг. Банківський маркетинг* / І. О. Лютий // *Бібліотека українських підручників*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfree.com>; 4. *Офіційний сайт АМКУ* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atc.gov.ua>; 5. *Офіційний сайт Національного банку України* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798; 6. *Офіційний сайт Промінвестбанк* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pib.com.ua>; 7. Пузеревич О. *Правові наслідки порушення правил укладення зобов’язань, ігнорування та нехтування забезпечення їх виконання* / О. Пузеревич // *Юридична газета*. – 2006. – №19. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com>; 8. Реверчук С. К. *Основи теорії економічної конкуренції: Навч. посіб.* / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, Л. С. Реверчук – К.: Знання, 2007. – 271 с. 9. *Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері”*

від 15 серпня 2012 р. № 569-р /[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Юферов Д. Інтерв'ю Голови Правління ПАТ “Промінвестбанк” Башкірова В. газети “Комерсант-Україна”/ Д. Юферов // 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pib.com.ua>.

УДК: [336.71:339.137]:334.758

Я.М. Мусій

Університет банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

КОНЦЕНТРАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

© Мусій Я.М., 2013

Досліджено динаміку рівня концентрації банківського сектора України у 2004–2012 рр. за показниками доходів (процентних та комісійних) банківських установ. Обґрунтовано значний нереалізований потенціал ринку злиття і поглинання в банківському секторі України. Доведено доцільність використання злиття і поглинання для підвищення конкурентоспроможності банківського сектора України.

Ключові слова: злиття і поглинання, концентрація банківського сектора, комісійні доходи, процентні доходи, конкурентоспроможність банківського сектора.

Y. Musiy

The University of banking
of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

BANKING SECTOR CONCENTRATION IN UKRAINE AS A FACTOR OF COMPETITIVENESS

© Musiy Y., 2013

The article studies the dynamics of concentration of the banking sector in Ukraine in 2004 – 2012 years in terms of income of banks. Significant unrealized potential of mergers and acquisitions in the banking sector of Ukraine is proved. The necessity of using mergers and acquisitions to increase the competitiveness of the banking sector in Ukraine is shown.

Key words: mergers and acquisitions, the concentration of the banking sector, commission income, interest income, competitive banking sector.

Постановка проблеми. Забезпечення конкурентоспроможності банківського сектора України є необхідним завданням як грошово-кредитної, так й економічної політики держави. При цьому ефективність заходів такої політики залежать не стільки від умов розвитку банківського сектора, як від потенціалу його структурних характеристик. Серед останніх рівень консолідації банківського бізнесу та концентрації банківського сектора займають вагоме місце. Це актуалізує дослідження з питань визначення характеру впливу економічних процесів на концентрацію банківського сектора, в тому числі за рахунок здійснення злиття і поглинання.